

# *OUDE RIJKSWERF GEBOUW 63*

Den Helder



Kamphuis, bureau voor bouwhistorie  
Bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve

In opdracht van:  
Gemeente Den Helder

# *Oude Rijkswerf: Gebouw 63*

te Den Helder

Delft, december 1997

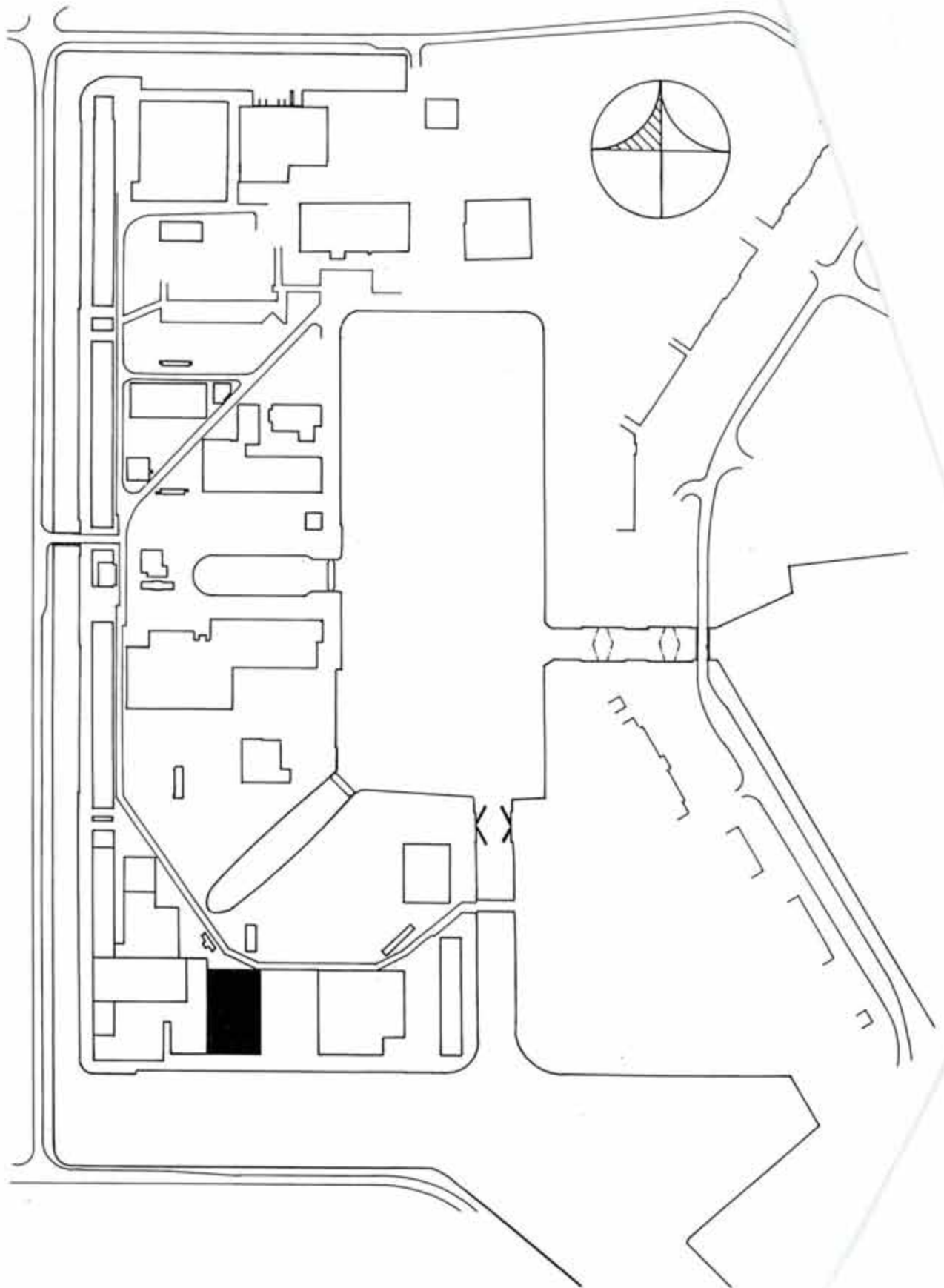
Onderzoeksperiode: september 1997

Uitvoering:  
Kamphuis, bureau voor bouwhistorie  
Oude Delft 224  
2611 HJ Delft

Bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve  
Acaciastraat 12 bis A  
3551 BG Utrecht

In opdracht van:  
Gemeente Den Helder  
Dienst Stadsontwikkeling & Beheer  
Sportlaan 62  
1782 ND Den Helder

© Copyright. Niets uit dit rapport mag gekopieerd of overgenomen worden zonder schriftelijke toestemming van de Gemeente Den Helder of van de auteur(s).



Plattegrond van het complex, met de plaatsbepaling van gebouw 63 (in zwart).

## VOORWOORD

De "Oude Rijkswerf" te Den Helder is een scheepreparatiewerf van de Marine, die in eerste aanleg dateert uit het begin van de 19de eeuw. In de loop der tijd hebben talloze uitbreidingen en aanpassingen plaatsgevonden, waardoor er nu een veelheid aan gebouwen uit zeer verschillende perioden op het terrein staat.

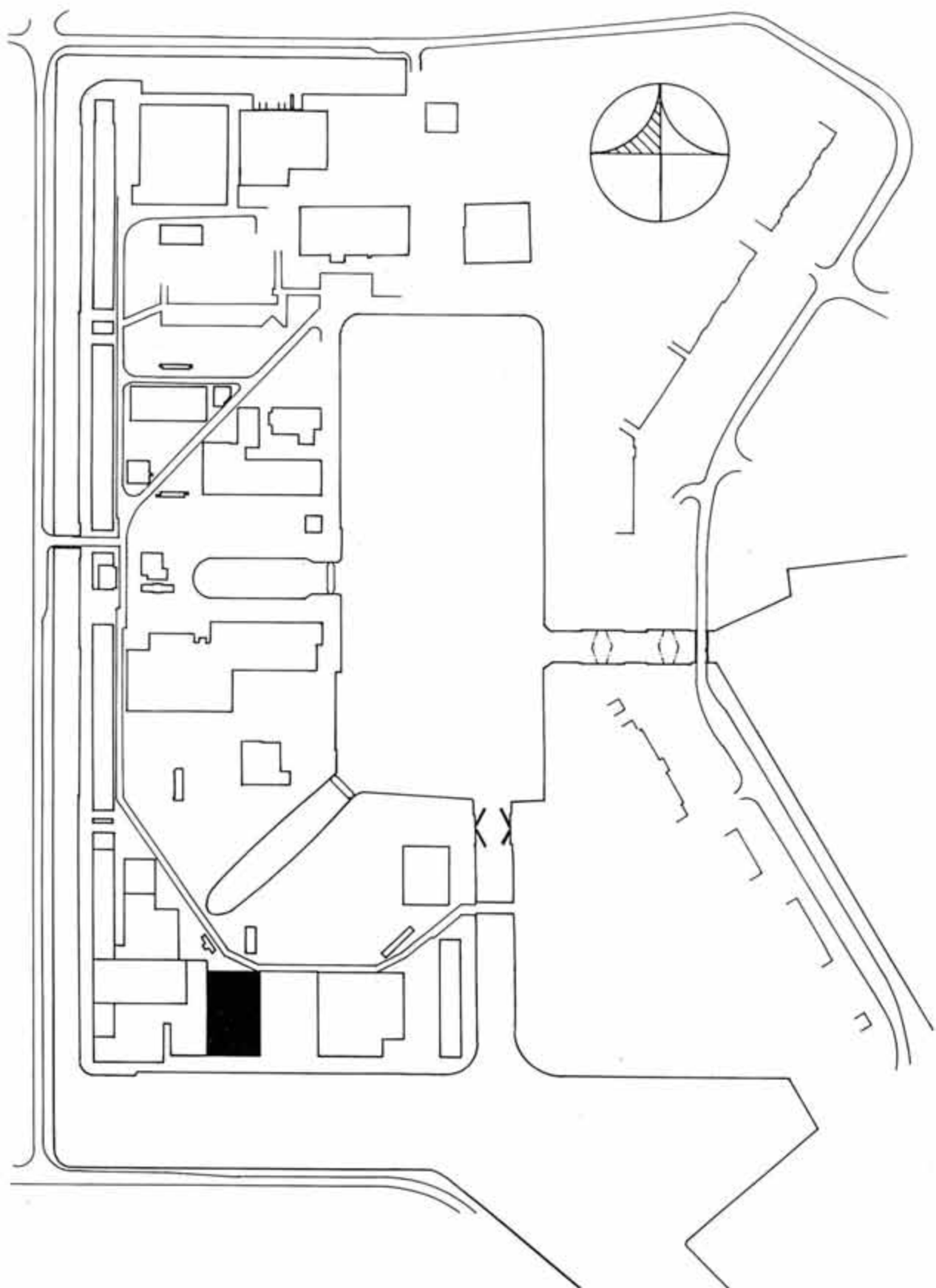
Omdat de Marine recent een nieuwe werf in gebruik genomen heeft, zijn de gebouwen op de "Oude Rijkswerf" leeg komen te staan. Het ligt nu in de bedoeling om een groot deel van het terrein en de gebouwen af te stoten aan de Gemeente Den Helder. Op het moment dat de Gemeente het terrein en de bebouwing over zal nemen, staan er grotere plannen op stapel. Deze plannen behelzen onder meer sloop van een aantal gebouwen en het plaatsen van nieuwbouw. Om een verantwoorde afweging tussen sloop en behoud te kunnen maken, hebben Burgemeester & Wethouders van de Gemeente Den Helder aan *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* te Delft en *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve* te Utrecht opdracht gegeven tot een bouwhistorische verkenning. Deze opdracht behelst eveneens een viertal gebouwen op het terrein van de Koninklijke Marine, een gedeelte van de Rijkswerf dat niet zal worden afgestoten.

Voor deze bouwhistorische verkenning heeft een archiefonderzoek plaatsgevonden in het archief van de Rijkswerf, de Gemeentelijk archieven en de Rijksarchieven. Gezien de enorme hoeveelheid beschikbaar materiaal en de formulering van de opdracht was het niet mogelijk en lag het niet in de bedoeling om een uitputtend onderzoek te verrichten. Niettemin zijn de voornaamste bestekken, tekeningen en foto's bij het archiefonderzoek gevonden, mede dankzij de niet aflatende hulp van M. Bakker. Ook zijn wij veel dank verschuldigd aan het Instituut voor Maritieme Historie in Den Haag. Het archiefmateriaal dat in het Centrale Archief Selectiedienst (CAS) te Winschoten berust, zal op een later moment naar het Archief Rijkswerf of het Algemeen Rijksarchief (ARA) te Den Haag verhuizen. Inventarisnummers van deze stukken zijn dientengevolge niet beschikbaar.

Het archiefwerk is verricht door drs E. Vink. De verkenningen van de gebouwen, de analyse van de bouwgeschiedenis aan de hand van de archivalia en de bouwkundige kenmerken van de gebouwen ("bouwsporen") is geschied door drs K. Emmens, M. Enderman, S.B. Frieling, ir J.A. van der Hoeve, ir K. Holstein, ir J. Kamphuis, ir E. Orsel, ir H. Vlaardingerbroek en ir L. Wevers. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de rapportage en de samenstelling van de rapporten.

Het onderhavige rapport van gebouw 63 is gemaakt door drs K. Emmens, M. Enderman en ir E. Orsel. Zonder nadere vermelding zijn de afbeeldingen, zowel foto's als tekeningen, afkomstig van *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* of van *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve*.

J.A. van der Hoeve & J. Kamphuis.  
Delft, december 1997



Plattegrond van het complex, met de plaatsbepaling van gebouw 63 (in zwart).

## VOORWOORD

De "Oude Rijkswerf" te Den Helder is een scheepreparatiewerf van de Marine, die in eerste aanleg dateert uit het begin van de 19de eeuw. In de loop der tijd hebben talloze uitbreidingen en aanpassingen plaatsgevonden, waardoor er nu een veelheid aan gebouwen uit zeer verschillende perioden op het terrein staat.

Omdat de Marine recent een nieuwe werf in gebruik genomen heeft, zijn de gebouwen op de "Oude Rijkswerf" leeg komen te staan. Het ligt nu in de bedoeling om een groot deel van het terrein en de gebouwen af te stoten aan de Gemeente Den Helder. Op het moment dat de Gemeente het terrein en de bebouwing over zal nemen, staan er grotere plannen op stapel. Deze plannen behelzen onder meer sloop van een aantal gebouwen en het plaatsen van nieuwbouw. Om een verantwoorde afweging tussen sloop en behoud te kunnen maken, hebben Burgemeester & Wethouders van de Gemeente Den Helder aan *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* te Delft en *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve* te Utrecht opdracht gegeven tot een bouwhistorische verkenning. Deze opdracht behelst eveneens een viertal gebouwen op het terrein van de Koninklijke Marine, een gedeelte van de Rijkswerf dat niet zal worden afgestoten.

Voor deze bouwhistorische verkenning heeft een archiefonderzoek plaatsgevonden in het archief van de Rijkswerf, de Gemeentelijk archieven en de Rijksarchieven. Gezien de enorme hoeveelheid beschikbaar materiaal en de formulering van de opdracht was het niet mogelijk en lag het niet in de bedoeling om een uitputtend onderzoek te verrichten. Niettemin zijn de voornaamste bestekken, tekeningen en foto's bij het archiefonderzoek gevonden, mede dankzij de niet aflatende hulp van M. Bakker. Ook zijn wij veel dank verschuldigd aan het Instituut voor Maritieme Historie in Den Haag. Het archiefmateriaal dat in het Centrale Archief Selectiedienst (CAS) te Winschoten berust, zal op een later moment naar het Archief Rijkswerf of het Algemeen Rijksarchief (ARA) te Den Haag verhuizen. Inventarisnummers van deze stukken zijn dientengevolge niet beschikbaar.

Het archiefwerk is verricht door drs E. Vink. De verkenningen van de gebouwen, de analyse van de bouwgeschiedenis aan de hand van de archivalia en de bouwkundige kenmerken van de gebouwen ("bouwsporen") is geschied door drs K. Emmens, M. Enderman, S.B. Frieling, ir J.A. van der Hoeve, ir K. Holstein, ir J. Kamphuis, ir E. Orsel, ir H. Vlaardingerbroek en ir L. Wevers. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de rapportage en de samenstelling van de rapporten.

Het onderhavige rapport van gebouw 63 is gemaakt door drs K. Emmens, M. Enderman en ir E. Orsel. Zonder nadere vermelding zijn de afbeeldingen, zowel foto's als tekeningen, afkomstig van *Kamphuis, bureau voor bouwhistorie* of van *bureau voor bouwhistorisch onderzoek, J.A. van der Hoeve*.

## BOUWGESCHIEDENIS

Gebouw 63 is in 1918-20 gebouwd als de nieuwe ketelmakerij (afb. 2). De oude ketelmakerij was in gebouw 60 gevestigd. Sinds 1951, toen de motorenwerkplaats werd gebouwd, is het van oorsprong solitaire gebouw verbonden met gebouw 60.

De nieuwe ketelmakerij bevond zich op de plaats waar vroeger masten- sloepen-, en houthellingen lagen.<sup>1)</sup> Een torpedoloods moest zelfs geheel verwijderd worden.<sup>2)</sup> De in 1918 gelegde funderingen hadden de volgende afmetingen: lengte 57.07 m, breedte 35 m. Kennelijk kwam er een kink in de kabel tijdens de uitvoering, want pas twee jaar later werd op deze funderingen de nieuwe ketelmakerij opgetrokken. Er had inmiddels ook een planwijziging plaatsgevonden: in eerste instantie was er een gebouw ontworpen dat sterke gelijkenis vertoonde met de "kathedraal" van gebouw 60 (afb. 1). Dit ontwerp, dat sterk traditioneel was, is echter niet uitgevoerd: op de fundering werd een gebouw met uiterst sobere architectuur geplaatst (afb. 2, 5-8). Ook constructief was er een wijziging: in plaats van Polonceauspanten worden een Engelse spanten toegepast.

Het basilikale gebouw bestond uit een middenbeuk met twee zijbeuken (afb. 8). De middenbeuk is voorzien van lichtkappen. Op het dak werden verder bimsceementen dakplaten gelegd. In de voor- en achtergevel werden schuifdeuren geplaatst met teakhouten panelen: in elke deuropening drie stuks van ieder 6 bij 2.15 m (afb. 5-7).<sup>3)</sup> Tegen de ketelmakerij werd omstreeks 1938 een aanbouw voor acetyleentoestellen gebouwd, op de plaats van een privaatgebouw. De afmetingen waren: 2.30 x 3.07 m. Het hoogste punt van het lessenaardak was 4.15 m. Dit gebouw is inmiddels alweer verdwenen.

In 1951 werd in de westbeuk een betonnen tussenvloer op een betonconstructie toegevoegd (afb. 3), in samenhang met de bouw van de Motorenwerkplaats van gebouw 60. Ten behoeve van de daglichttoetreding op de ingebrachte verdieping zijn de drie westelijke vensters van de zuidgevel naar boven toe verlengd.

Ook is in deze periode een drietal ruimten in de oostbeuk afgescheiden en aan de noord-oostzijde van het gebouw is aan de noord-westzijde een schoorsteen toegevoegd.

- 1) Deze waren in 1824 aanbesteed onder de nummers 27, 28 en 29. (ARW, overzicht van bestekken; RANH, Archief van de onderdirecteur der Marine, ingekomen stukken, 22 1824, april-juni, Extracten; zie voor een jongere situatie: NSM, tekeningenarchief, KM 41 IV, 5: hellingen tussen de ketelmakerij en mastenloods, 1888).
- 2) De torpedoloods werd verplaatst naar een locatie tegenover het magazijn voor electriciteitsbehoeften (d.i. de Medemblicker houtloodsen). Vermoedelijk betreft het gebouw 66. Tevens moest met de twee slepellingen voor de oude torpedoloods verwijderd worden. (ARW, bestekken, 1918).
- 3) (ARW, bestekken, 1920).

**BESCHRIJVING:**

Gebouw 63 stond oorspronkelijk solitair, maar is thans verbonden met gebouw 60 (afb. 3 en 4). Het driebeukige basilikale gebouw heeft een ijzeren draagstructuur en bakstenen gevels (afb. 5-8). De ijzeren draagconstructie bestaat uit geklonken vakwerk-kolommen die als pendelstaven zijn uitgevoerd. De kolommen zijn onderling gekoppeld door onder andere een vollewand-ligger. De vollewand-ligger draagt de kraanbaan voor de loopkat (gedateerd 1921).

De sobere bakstenen gevels hebben van oorsprong een regelmatige vensterindeling met houten ramen (afb. 2 en 5-7). De venster-indeling van de oostgevel is enigszins gewijzigd door het toevoegen in 1951 van gebouwtjes in de oostbeuk. In de zuidgevel zijn de vensters van de westelijke beuk in 1951 naar boven toe verlengd en zijn de schuifdeuren vervangen. In de noordgevel is tussen 1969 en 1986 de drievoudige schuifdeur is vervangen door een vertikaal schuivende deur en is een schoorsteen toegevoegd. De westgevel is na de bouw van de Motorenwerkplaats in 1951 niet meer waarneembaar.

De dakconstructie bestaat uit geklonken Engelse vakwerkspanten met stijgende diagonalen (afb. 2 en 8). In de westbeuk is in 1951 een betonvloer op een betonnen draagconstructie ingebracht die ontsloten wordt door een lift en een betonnen trap. In de oostbeuk is in 1951 een aantal bakstenen hokken gebouwd met als functie opslag en compressieruimte, waarvoor een aantal ramen in de oostgevel werd dichtgezet.



## WAARDERING

- 1) Stedebouwkundige waarde:  
Gebouw 63 heeft grote stedebouwkundige waarde, omdat het samen met de Gebouwen 60 & 66 deel uitmaakt van de zuidelijke begrenzing van de Oude Rijkswerf.
- 2) Architectuur- en bouwhistorische waarde:  
De basilikale opbouw en de ijzeren draagstructuur zijn van architectuur- en bouwhistorische waarde.
- 3) Historische waarde:  
Het in 1918-20 opgetrokken gebouw heeft enige historische waarde.
- 4) Gaafheid:  
Afgezien van de draagstructuur in de westelijke beuk en enkele gevelwijzigingen is het gebouw geheel gaaf.

Het pand heeft grote monumentale waarden

## ADVIES:

- Gebouw 63 als bouwmassa integraal behouden.
- De ijzeren draagstructuur handhaven.
- De gevels in hun geheel behouden.
- De dichtgetimmerde vensters van de lichtstraten boven de zijbeuken openen.
- De vensters van de oostbeuk openen.
- De Crawford-deur in de noordgevel vervangen door drie horizontaal schuivende deuren (conform het ontwerp).
- De bedrijfsschoorsteen op de noord- oosthoek amoveren.

**BIJLAGE I****Bronnenmateriaal.**● ARW, bestekken, 1918:

*Bestek: het maken van funderingen voor een nieuw te bouwen ketelmakerij.*  
*Afmetingen: 57.07 m lang, breed 35 m.*  
*Hiervoor moet het thans nog bestaande deel van de voormalige torpedoloods worden weggebroken, en elders weer opgesteld, nl. tegenover het magazijn van elektrische behoeften. Twee sleephellingen verwijderd. De te bouwen loods is lang 22.60 m, breed 12.80 m.*

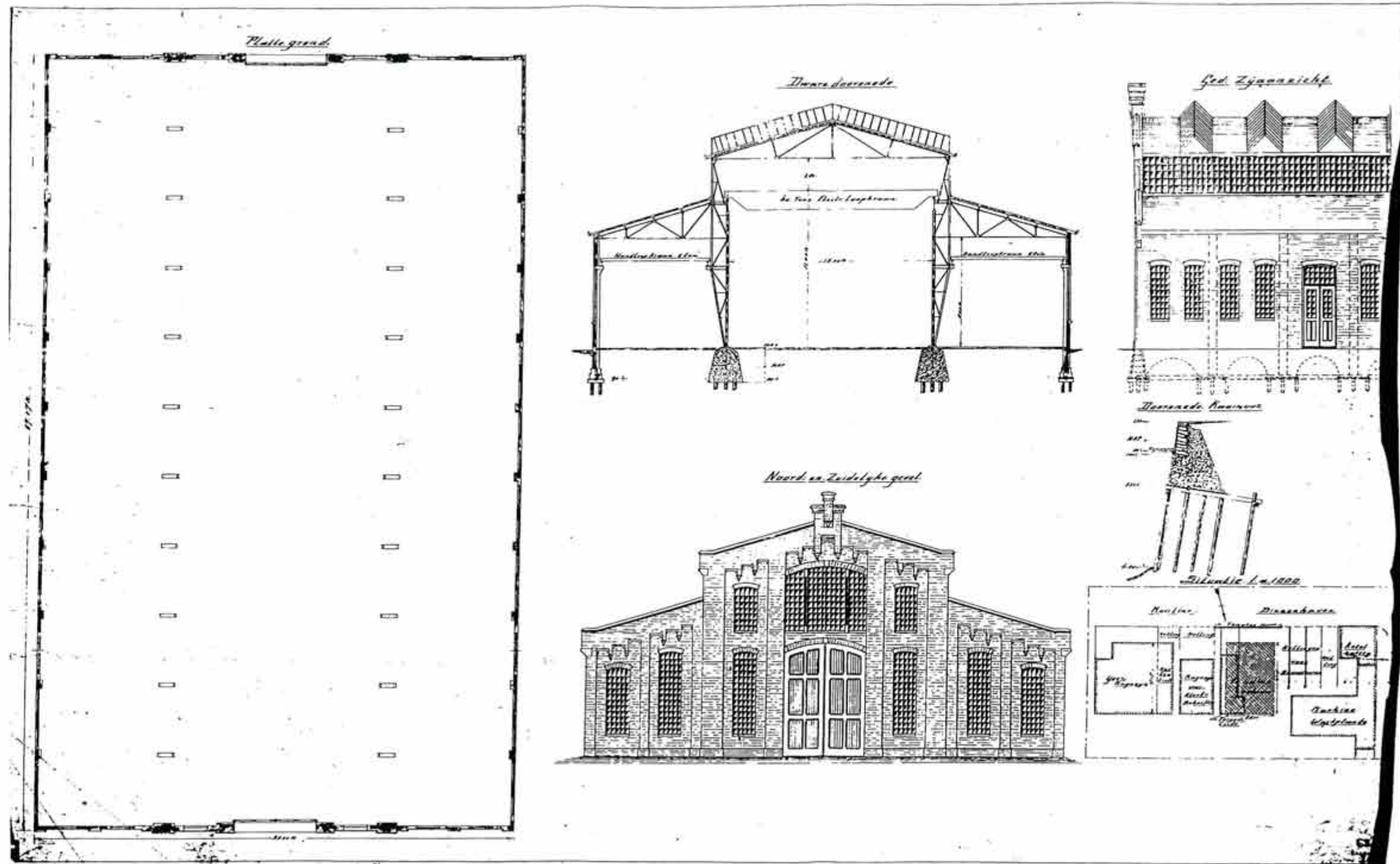
● ARW, bestekken, 1920:

*Bestek: het bouwen van een ketelmakerij op de reeds aanwezige funderingen.*  
*Lengte 57.07 m, breed 35 m.*  
*Sprake van twee zijbeuken en een middenbeuk. Bimscementen dakplaten. Schuifdeuren in de voor- en achtergevel, 3 stuks in elke deuropening, ieder 6 x 2.15 m, teakhouten panelen. Lichtkappen in de kap van de middenbeuk.*

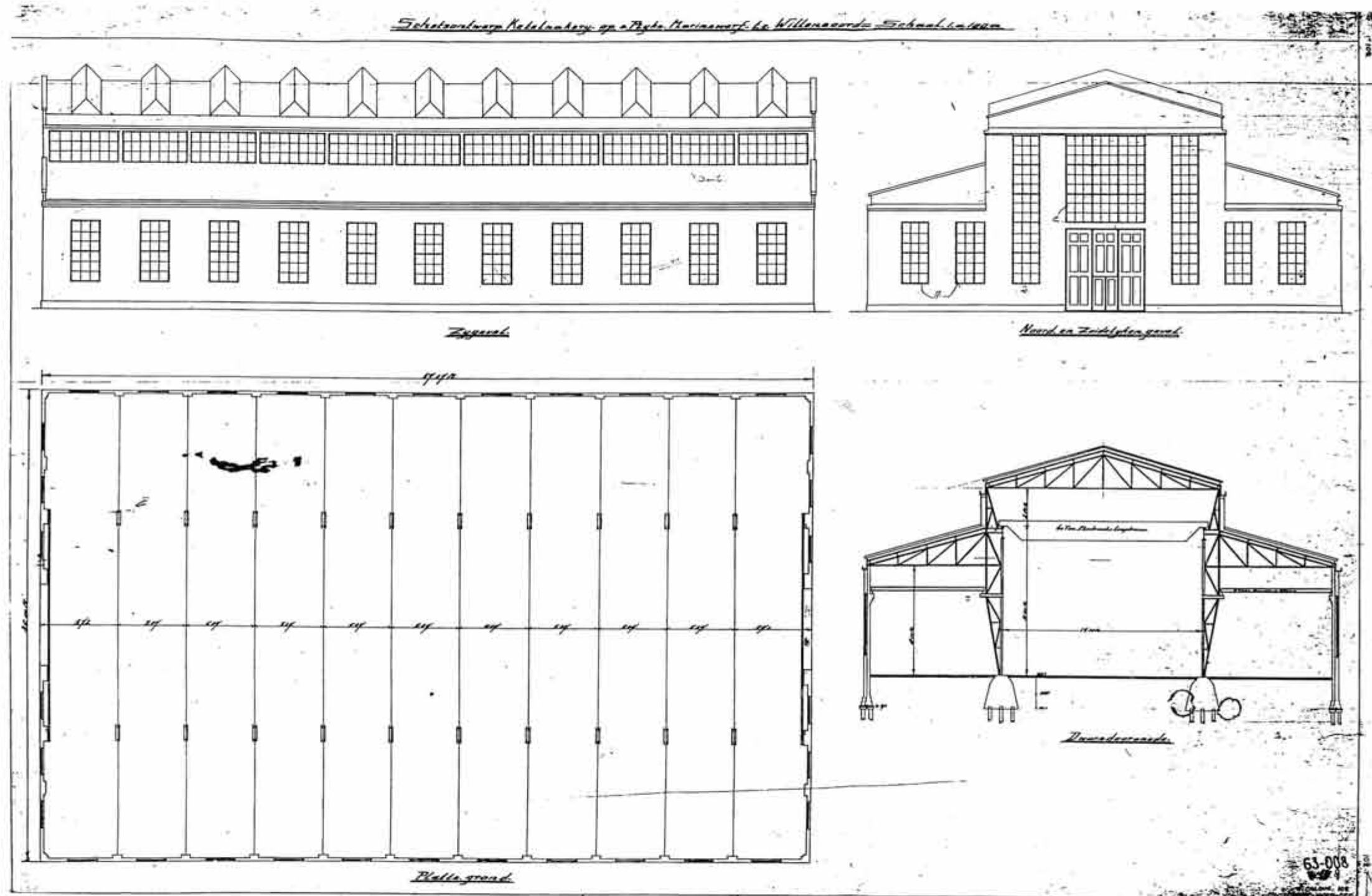
*Het verfwerk voor dit gebouw werd afzonderlijk aanbesteed. Alleen zinkwit, ijzermenieversen en zinkwit-plamuur waren toegestaan.*

● ARW, bestekken, 1938:

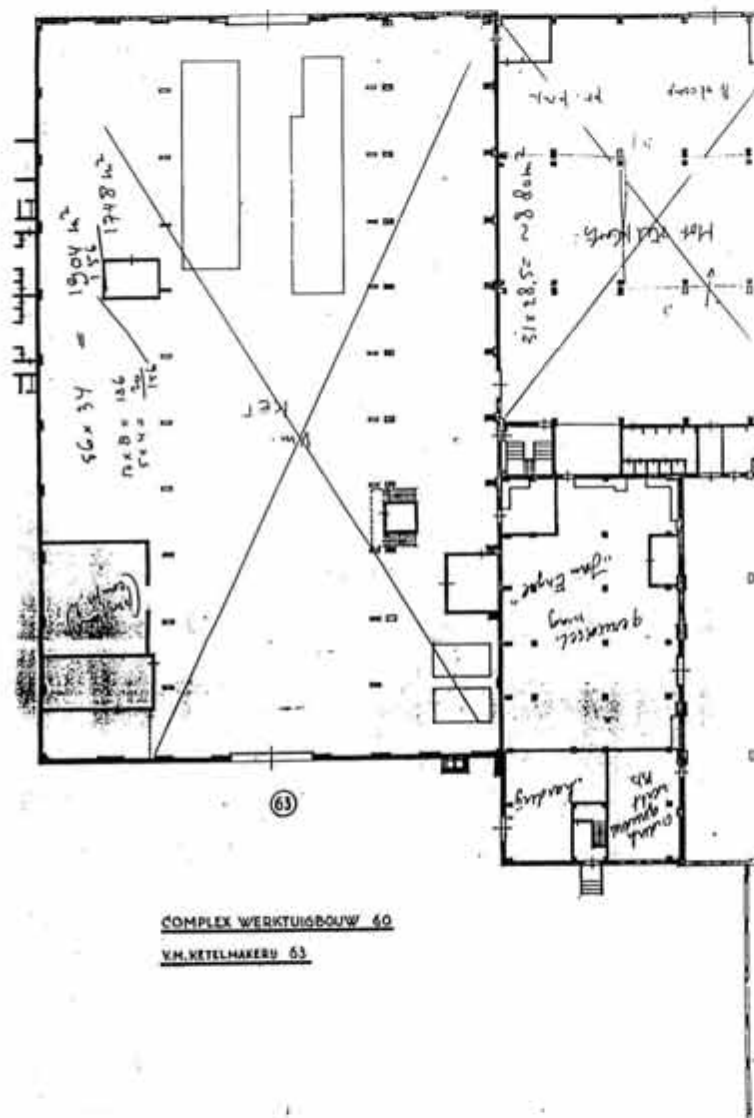
*Bestek: het maken van een aanbouw voor acetyleentoestellen tegen de ketelmakerij.*  
*Afm.: 2.30 x 3.07 m. Hoogste punt van het lessenaardak: 4.15 m. Komt op de plaats van een privaatgebouw.*



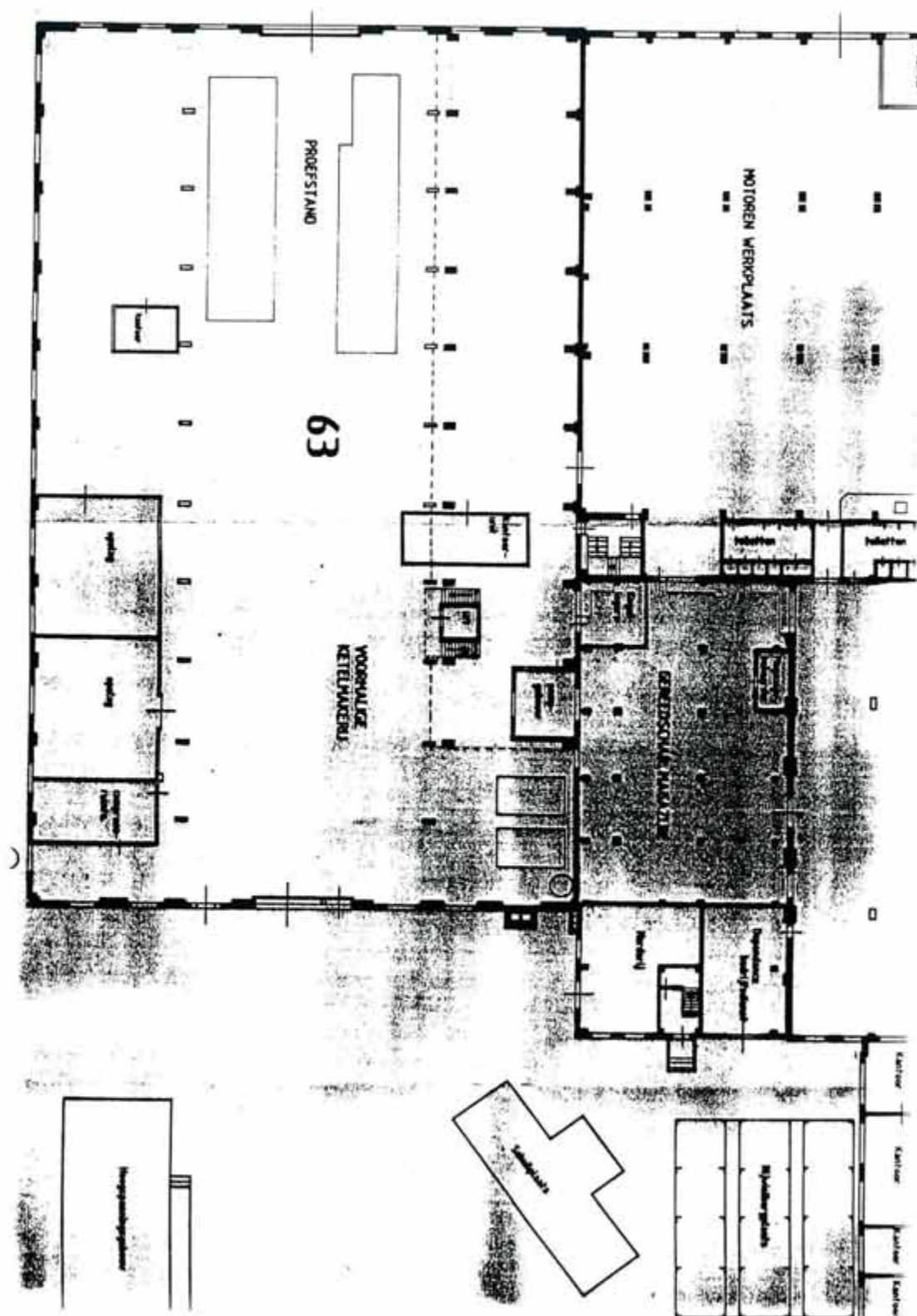
Afb. 1 "Schetsontwerp Ketelmakerij", vermoedelijk uit 1918. Dit niet uitgevoerde ontwerp is qua hoofdopzet identiek aan het later uitgevoerde plan. De gevels van dit ontwerp hebben grote overeenkomst met die van de "Kathedraal" van gebouw 60. (Herkomst: Archief Rijkswerf, tek: 63-017)



Afb. 2 Ontwerptekening van gebouw 63, vermoedelijk uit 1918. Dit gerealiseerde ontwerp is een groot rechthoekig gebouw met als functie ketelmakerij. Het huidige gebouw komt afgezien van enige wijzigingen nog grotendeels overeen met het eerste ontwerp. In vergelijking met het eerste ontwerp (afb. 1) zijn de gevels sterk vereenvoudigd en de Polonceauspanten vervangen door Engelse spanten. (Herkomst: Archief Rijkswerf, tek: 63-008, 102)



Afb. 3 Uitsnede uit een overzichtstekening van de plattegrond gebouwen 60, 62 en 63 uit 1969. Gebouw 63 heeft in vergelijking met afb @2a een aantal wijzigingen ondergaan. Tegen de buitenzijde van de oostmuur is een tweetal gebouwtjes verrezen. In de oostbeuk zijn twee grotere en één klein gebouw toegevoegd. In de westbeuk is in 1951 een verdiepingvloer op betonnen kolommen met trap en lift ingebouwd. Onder de nieuwe vloer is een kleine ruimte afgescheiden. Tegen de westgevel is een aantal gebouwen verrezen die bij gebouw 60 behoren; hiervoor zijn de vensters op de begane grond dichtgezet of gewijzigd in deuren. (Herkomst: Archief Rijkswerf, tek: 60-014, 2289)



Afb. 4 Tekening van de bestaande toestand plattegrond van gebouw 63 uit 1986. De plattegrond van de originele driebeukige opzet valt af te lezen in de bestaande toestand. De oostelijke beuk heeft in vergelijking met afb @3a een extra opslagruimte gekregen. Verder valt op dat de deur in de noordgevel is gewijzigd. (Herkomst: Archief Rijkswerf, tek: 60-068, 8612)



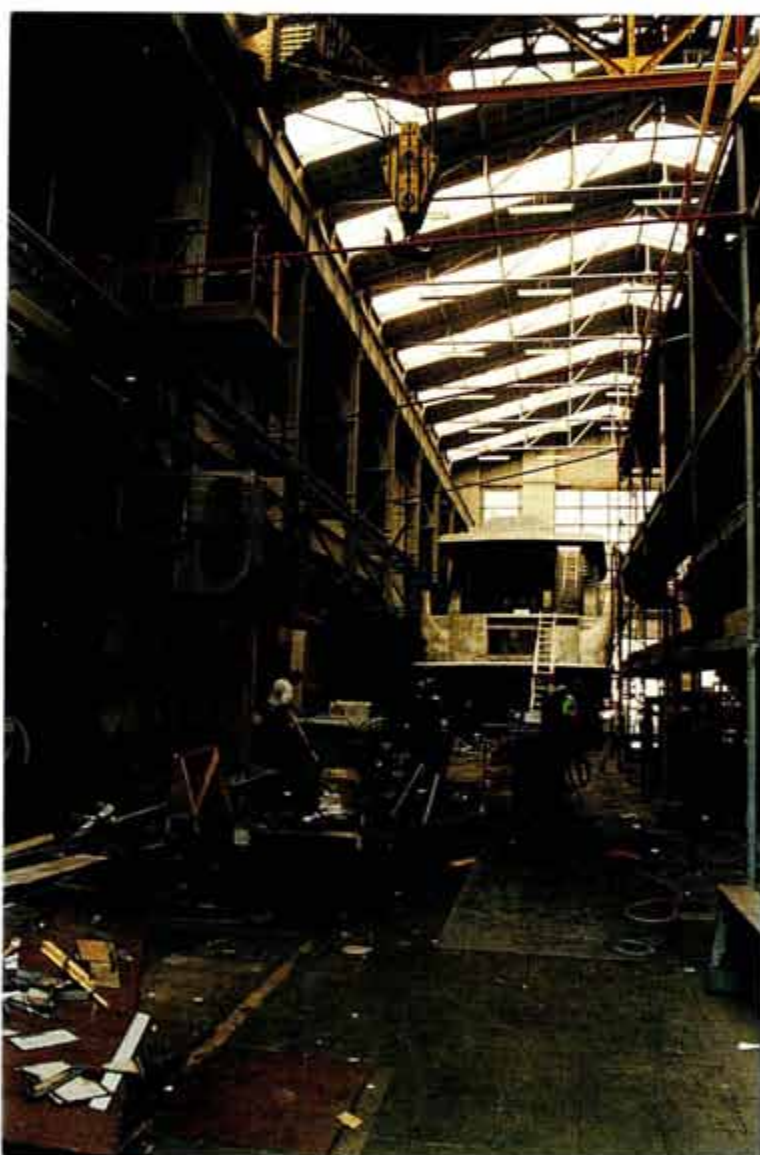
Afb. 5 (boven) Overzicht van de noordgevel. De in baksteen uitgevoerde (zie afb. 2) is grotendeels origineel. De toegangsdeur is gewijzigd en er is een bedrijfsschoorsteen toegevoegd.

Afb. 6 (onder) Overzicht van de oost- en noordgevel. De oostgevel (zie afb. 2) is grotendeels origineel behoudens de dichtgezette vensters van de begane grond en de dichtgetimmerde vensters van de lichtstraat van de middenbeuk.



Afb. 7 Overzicht van de zuidgevel. De gevel (zie afb. 2) is grotendeels origineel afgezien van de gewijzigde deur en de verhoogde vensters in de westelijke beuk.





Afb. 8 Overzicht van het interieur gezien naar het noorden. In het gebouw is een geklonken ijzerconstructie met vakwerk-kolommen en (N-vormige) Engelse spanten geplaatst. De kolommen zijn aan de bovenzijde voorzien van een vollewandligger waarop de kraanbaan (loopkat gedateerd: 1921) gemonteerd is. In de westbeuk is een later toegevoegde betonconstructie zichtbaar.